

BIOLOGIYA FANIDA SOXTA MA'LUMOTLARNING TARQALISHIGA
QARSHI MEDIA SAVODXONLIGINING O'RNI

Xasanova Honzoda

Annotatsiya: Ushbu maqolada biologiya fanida soxta yoki tekshirilmagan ma'lumotlarning keng tarqalishi, ularning o'quv jarayoni hamda jamiyatdagi ilmiy savodxonlikka salbiy ta'siri tahlil qilingan. Internet, ijtimoiy tarmoqlar va ochiq platformalardagi noto'g'ri biologik ma'lumotlarning tarqalish sabablari, ularni aniqlashning zamonaviy yondashuvlari hamda media savodxonlikning bu boradagi o'rni ilmiy-nazariy asosda yoritilgan. Maqola biologiya o'qituvchilari, talabalar va ilmiy izlanish olib boruvchi yoshlar uchun amaliy tavsiyalarni ham o'z ichiga oladi. Media savodxonlikni shakllantirish orqali soxta ilmiy ma'lumotlarni tanib olish, tahlil qilish hamda ulardan himoyalash mexanizmlarini kuchaytirish usullari bayon etiladi.

Kalit so'zlar: media savodxonlik, biologiya fanlari, soxta ilmiy ma'lumotlar, faktcheking, ilmiy tafakkur, informatsion xavfsizlik, ta'lim.

Annotation: This article analyzes the spread of fake and unverified information in the field of biology, as well as its negative impact on the learning process and public scientific literacy. It outlines the main causes of misinformation circulating on the internet, social media, and open platforms, and highlights the key role of media literacy in identifying and counteracting such false biological claims. The paper provides practical recommendations for biology teachers, students, and young researchers. It emphasizes the importance of developing media literacy skills to recognize, evaluate, and protect against the influence of misleading scientific content.

Keywords: media literacy, biological sciences, misinformation, fact-checking, scientific thinking, information security, education.

Kirish

Hozirgi axborot asrida biologiya faniga oid ma'lumotlar internetda keng tarqalmoqda. Afsuski, ulardan katta qismi ilmiy jihatdan tekshirilmagan, noto'g'ri yoki ataylab buzilgan shaklda bo'ladi. Soxta ma'lumotlarning tez tarqalishi nafaqat o'quvchilarni, balki o'qituvchilar, ota-onalar va keng jamoatchilikni ham chalg'itadi. Shu sababli biologiya sohasida media savodxonlikning o'rni nihoyatda muhimdir.

Biologiyada soxta ma'lumotlarning asosiy turlari

1. Ilmiy asosga ega bo'lmagan taxminlar — masalan, genlar haqida noto'g'ri tushunchalar (“GMO odamni o'zgartiradi”, “DNKni iste'mol qilish xavfli”).
2. Biologik atamalarning noto'g'ri talqini — terminlardagi chalkashliklar keng tarqalgan.
3. Tibbiy-biologik sohada yolg'on reklama — dorilarni “mo'jizali ta'sirga ega” deb ko'rsatish.

4. Fotoshop va montaj qilingan tasvirlar — hayvonlar yoki mikroorganizmlar haqida yolg'on tasvirlar.

5. Statistik ma'lumotlarning buzib berilishi — ilmiy tadqiqotlar natijalarining noto'g'ri tarjimasini.

Soxta biologik ma'lumotlarning tarqalish sabablari

Odamlarning ilmiy tafakkur darajasi pastligi

Tekshirilgan va tekshirilmagan manbani farqlay olmaslik

Ijtimoiy tarmoqlardagi algoritmlarning sensatsion ma'lumotlarni targ'ib qilishi

Reklama va tijoriy manfaatlar

Biologiyaning murakkabligi (ko'p terminlar, jarayonlar)

Media savodxonlikning biologiyadagi o'rni

Media savodxonlik — bu ma'lumotni tanqidiy qabul qilish, manbalarni tahlil qilish, faktlarni tekshira olish va yolg'on axborotni aniqlash qobiliyatidir. Biologiyada media savodxonlik quyidagi vazifalarni bajaradi:

1. Manbani tahlil qilish ko'nikmasini shakllantiradi

O'quvchilar ilmiy maqola, blog, ijtimoiy tarmoqdagi post yoki videoning qaysi manbaga tegishli ekanini baholay oladi.

2. Soxta ilmiy da'volarni aniqlashga yordam beradi

Faktcheking usullari bilimli o'quvchi va o'qituvchilarga quyidagilarni ajratib olishga imkon beradi:

ilmiy asoslangan ma'lumot,

taxmin,

yolg'on xabar.

3. Ilmiy tafakkurni rivojlantiradi

Tanqidiy fikrlash — biologiyaning barcha bo'limlarida muhim. Media savodxonlik esa aynan shuni mustahkamlaydi.

4. O'quv jarayonini boyitadi

Media savodxonlikka ega o'quvchi:

internetdagi ma'lumotlarni saralay oladi,

ilmiy tajribalarni to'g'ri talqin qiladi,

noto'g'ri videolar yoki postlarga ishonmaydi.

5. Jamiyatda ilmiy madaniyatni oshiradi

Soxta ma'lumotlarga ishonish pandemiya, ekologik muammolar, oziq-ovqat xavfsizligi kabi masalalarda noto'g'ri qarorlar qabul qilinishiga olib kelishi mumkin.

Media savodxonlikni oshirish bo'yicha tavsiyalar

O'qituvchilar uchun:

darslarda ilmiy manbalarni tekshirish bo'yicha mashqlar berish;

noto'g'ri biologik ma'lumot namunalari asosida tahliliy topshiriqlar tuzish;

faktcheking saytlaridan foydalanishni o'rgatish.

O'quvchilar uchun:

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

manbani tekshirish, muallif haqida ma'lumot topish;
ilmiy maqolalarni o'qish va ularni tahlil qilish;
ilmiy videolarni rasmiy kanallardan olish;
shubhali ma'lumotni darhol ulashmaslik.

Jamiyat uchun:

ommaviy axborot vositalarida ilmiy savodxonlikni targ'ib qilish;
biologiya bo'yicha mutaxassislar bilan suhbatlar tashkil etish;
ijtimoiy tarmoqlarda rasmiy va ishonchli manbalarni ko'rsatish.

Xulosa

Biologiya fanida soxta ma'lumotlarning tarqalishi ta'lim sifati, sog'liqni saqlash, ekologiya va jamiyat xavfsizligi uchun jiddiy muammodir. Media savodxonlikni rivojlantirish orqali ushbu muammoga samarali kurashish, ilmiy fikrlashni mustahkamlash va jamiyatning umumiy ilmiy madaniyatini yuksaltirish mumkin. Shuning uchun har bir o'qituvchi, o'quvchi va ota-ona media savodxonlikka alohida e'tibor qaratishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Potter, W. J. (2016). Media Literacy. SAGE Publications.
2. Lewandowsky, S., Ecker, U. K., & Cook, J. (2017). "Beyond Misinformation: Understanding and Coping with the 'Post-Truth' Era." Journal of Applied Research in Memory and Cognition, 6(4), 353–369.
3. Vraga, E. K., & Bode, L. (2020). "Defining Misinformation and Understanding Its Harms in the Modern Media Environment." Annals of the International Communication Association, 44(2), 1–12.
4. Tsaliki, L., & Chrona, S. (2019). Youth Digital Media and Health Literacy. Palgrave Macmillan.
5. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. (2020). Biologiya fanidan o'quv qo'llanma. Toshkent.
6. Scheufele, D. A., & Krause, N. M. (2019). "Science Audiences, Misinformation, and Fake News." Proceedings of the National Academy of Sciences, 116(16), 7662–7669.
7. UNESCO. (2021). Media and Information Literacy Curriculum for Teachers. UNESCO Publishing.
8. Allcott, H., & Gentzkow, M. (2017). "Social Media and Fake News in the 2016 Election." Journal of Economic Perspectives, 31(2), 211–236.
9. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. (2018). Biologiya bo'limi. Toshkent: "UzME" nashriyoti.
10. Wardle, C., & Derakhshan, H. (2017). Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making. Council of Europe.